

## **Literatura catalana de modalitat. 2n batxillerat**

**ANTÍGONA**, de Salvador Espriu

### 1.- El mite d'Antígona en l'antiguitat clàssica i els personatges

El personatge mític d'Antígona pertany a una de les dues sagues heroiques més famoses de l'antiguitat, la dels Labdàcides, que van governar molt tràgicament la ciutat de Tebes. Com tots els relats mítics grecs, el seu origen es perd en els temps remots, quan les històries de déus i herois es transmetien de manera oral. Amb l'aparició de l'escriptura el mite queda fixat per escrit i els poetes es converteixen en els seus transmissors, donant versions variades i observacions personals.

El mite heroic del rei Èdip i la seva descendència és un dels que més interpretacions ha provocat des de temps antics fins ara, però en la història o la tradició d'un mite hi ha versions privilegiades per la seva qualitat literària i poètica, que han marcat tota la tradició posterior. Aquest és el cas de la visió d'Èdip de l'autor grec Sòfocles. En el cas del relat que ens ocupa, Antígona i la seva desgraciada família van ser una de les fonts d'inspiració més importants per a la tragèdia grega, que feia servir aquestes històries i herois per provocar l'emoció, la compassió i el terror de l'ésser humà i per fer-los servir com a exemples de comportament.

La primera font escrita que tenim per conèixer el mite és la tragèdia *Els Set contra Tebes* d'Èsquil. Però la font més importat i decisiva són les obres de Sòfocles sobre la saga: *Antígona*, *Èdip rei* i *Èdip a Colonos*.

Font: "De Sòfocles a Espriu. Literatura grega a escena"

*Antígona* consisteix en una versió de la tragèdia original de Sòfocles. Espriu trasllada el mite a la Guerra Civil i la seva immediata postguerra. El personatge d'Antígona, com molts catalans republicans van desobeir les lleis imposades (per Creont o Franco) ja que les van trobar injustes, per aquest motiu van decidir actuar segons la seva llei moral, però va ser precisament per això que van ser condemnats a mort.

A la versió espriuana de la tragèdia de Sòfocles, trobem que el dramaturg català ha afegit alguns fragments com ara el primer acte que comença abans que esclati la guerra entre els exèrcits d'Etèocles i de Polinices, quan en l'original el primer acte

comença amb la mort dels dos prínceps.

També introdueix altres personatges: Euriganeia i Astimedusa (serventes d'Eurídice), Eumolp (el fidel esclau d'Antígona), els consellers de Creont i el Lúcid Conseller (un dels consellers de Creont que no està d'acord amb el rei). També apareix Etèocles encara que a la versió de Sòfocles només sigui esmentat. Tanmateix, no apareixen alguns personatges que sí ho fan a la tragèdia original com ara Hèmon o el cor.

Aquests personatges comuns també tenen certes diferències entre una versió i l'altra:

- L'**Antígona** d'Espriu tracta de convèncer Etèocles de que faci les paus amb Polinices, mentre que a la de Sòfocles aquesta escena no té lloc i per tant no troba l'oportunitat. Tot i així el seu caràcter, en les dues obres, es manté força intacte.
- La **Ismene** d'Espriu tracta de convèncer Antígona de no enterrar el cos de Polinices, com a la versió original. Però cal dir que Espriu mostra en Ismene un gran rebuig cap a Tirèsias perquè li recorda el seu pare Èdip per la seva ceguesa, és a dir, poder deduir que la relació entre Ismene i Èdip no era gaire bona. Sòfocles en cap moment parla d'aquesta relació familiar.
- El **Creont** que descriuen Sòfocles i Espriu és força semblant. El dramaturg català només afegeix algun detall en el personatge que pot recordar el dictador falangista amb una intenció crítica cap aquest últim.
- **Eurídice** és el personatge que més es diferencia entre una versió i una altra. Espriu mostra una dona supersticiosa, fidel al seu espòs Creont i que odia la família d'Antígona. Al final de l'obra, prediu una gran desgràcia sobre el seu llinatge i sent compassió per Antígona, encara que no fa res per impedir la seva mort. En canvi, Sòfocles mostra una dona que encara que és fidel al seu marit, dubta sobre si les seves lleis són justes. Des del primer moment, Eurídice tracta de convèncer Creont que perdoni Antígona, però no ho aconsegueix. Conseqüentment, Hèmon se suïcida i més endavant Eurídice també es treu la vida.

- **Tirèsias:** Igual que Eurídice, Tirèsias també és força modificat respecte el seu paper inicial. A la versió espriuana, l'endeví es posiciona al costat de Creont i quan s'assabenta que Antígona vol donar sepultura a Polinices, s'oposa a ella. Encara que més endavant, quan els guardes entreguen Antígona i Eumolp a Creont, Tirèsias demana pietat al rei. En canvi, a la tragèdia de Sòfocles, Tirèsias des del primer moment defensa l'actuació d'Antígona perquè així ho volen els déus.

Alguns personatges que només formen part de l'acció dramàtica d'Espriu són:

- **Euriganeia i Astimedusa:** Són dues serventes d'Eurídice que són fidels a la reina i també a Antígona durant tota l'obra. A la primera escena del primer acte es planyen del destí tràgic de Tebes, sobretot Euriganeia, qui ha perdut els fills a la guerra.
- **Eumolp:** És el fidel esclau d'Antígona. Des del primer moment, vol convèncer-la que no contradigui les lleis de Creont pel seu bé, però com que Antígona no n'estava disposada, Eumolp va oferir-li la seva ajuda a l'hora d'enterrar Polinices. És condemnat a mort juntament amb Antígona.
- **Etèocles:** Tot i que és esmentat a la versió de Sòfocles, no hi apareix a diferència de la d'Espriu. Etèocles realment no desitja fer la guerra amb el seu germà, de fet el rebria en privat, però les seves obligacions com a rei no li permeten fer-ho. Creont representa una gran influència en Etèocles i l'influeix en les seves decisions: va ser Creont qui va aconsellar-li que no cedís el poder a Polinices i també va ser ell qui va incitar-li a lluitar contra el seu germà.
- **Els consellers de Creont:** Sempre afirmen i veneren les paraules i decisions del seu rei, i diuen allò que Creont vol sentir. Els consellers només volen guanyar-se la confiança de Creont per portar una vida plena de luxes, sense tenir en compte les necessitats del poble.
- **El Lúcid Conseller:** És un dels consellers de Creont, però a diferència dels altres, no està d'acord amb les paraules de Creont, encara que mai no el contradigui. Apareix al tercer acte, durant la condemna d'Antígona i critica

l'actuació de Creont i els altres conseller, que es mouen per la irracionalitat i l'avarícia. Les acotacions de l'obra expliquen que el Lúcid Conseller parla a un amic, però aquest amic mai no diu res. El Lúcid Conseller és un *alter ego* d'Espriu, doncs a través d'aquest personatge critica el règim de Creont, que té les mateixes característiques que les de Franco.

Els personatges que pertanyen exclusivament a la tragèdia de Sòfocles són:

- **Hèmon:** És el fill de Creont i d'Eurídice. També és el promès d'Antígona, de qui està enamorat. Quan s'assabenta que el seu pare l'ha condemnat a mort i aquesta per estalviar-se el patiment es treu la vida, Hèmon se suïcida als seus peus. A la versió d'Espriu, Creont i Eurídice l'esmenten i comenten que el casaran amb Antígona.
- El **cor:** La presència del cor és una de les principals característiques de la tragèdia grega. El cor representa el poble de Tebes que observa i jutja l'actuació dels personatges de l'obra.
  - Similituds amb *Els set contra Tebes* d'Èsquil:

Els Set contra Tebes constitueix la tercera tragèdia de la trilogia formada per Laio, Èdip i Esfinx. El tema de la trilogia era el destí dels Labdàcides al llarg de tres generacions. Al drama s'hi representa l'enfrontament d'Etèocles i Polinices pel Govern de Tebes. La tragèdia és estàtica i està representada per dos actors únicament, es desenvolupa des de la perspectiva única d'Etèocles que és qui regna a Tebes, i que es veu assetjat pel seu germà Polinices que reclama el poder. La tragèdia conté un seguit de discursos importants. Etèocles es disposa a lluitar amb els seus homes, enfrontant-se ell mateix a Polinices. D'aquesta manera es crea la tensió dramàtica prèvia a la catàstrofe que serà narrada també pel missatger.

Èdip, Antígona i Ismene planyen el desastre junt al cor i a continuació apareix un home que anuncia la prohibició de sepultar el cadàver de Polinices per haver-se convertit en enemic de la seva pàtria i l'oposició d'Antígona a aquesta decisió. Alguns crítics consideren que aquests versos són un afegit posterior que va tenir lloc després de l'èxit de l'Antígona de Sòfocles, però existeix una part de la crítica que argumenta la legitimitat dels versos.

## 2.- Antígona i el teatre contemporani: Bertolt Brecht i Jean Anouilh

El 1939, immediatament després de la caiguda de Barcelona, va escriure l'obra teatral *Antígona*. Avançant-se a l'ús del mite grec que faran dramaturgs com Anouilh (*Antigone*, 1944), Espriu el va utilitzar per a vehicular un missatge de perdó i de reconciliació entre els lluitadors. *Antígona* estableix clarament el discurs didàctic en l'obra d'Espriu.

Properes a l'Antígona d'Espriu, per la voluntat de fer una transposició de la tragèdia clàssica a un fet d'actualitat concret que pogués ser identificat fàcilment pel públic pel seu caràcter de drama col·lectiu, són les versions d'Antígona escrites per dos contemporanis seus, l'autor francès Jean Anouilh i l'alemany Bertolt Brecht.

L'Antígona francesa s'estrena el 1944, en plena ocupació nazi de París, però no es pot publicar fins a 1946, una vegada finalitzada la Segona Guerra Mundial i alliberat el territori francès. No és probable que aquesta obra influís en l'Antígona d'Espriu. De fet, ell mateix en el pròleg confessa que no l'ha llegida. A més, quan es va escriure la primera edició de l'Antígona d'Espriu, Jean Anouilh no havia escrit encara la seva, i cal descartar, doncs, aquesta influència. L'Antígona de l'alemany Bertolt Brecht encara que tampoc es pot detectar cap influència en la primera versió d'Espriu perquè la de Bertolt Brecht és posterior, es publicà el 1947 i s'estrena a Zuric el 1948. Brecht situa l'acció al Berlín de 1945, a finals de la Segona Guerra Mundial, de manera que la coincidència entra la idea d'Espriu i la de Brecht és evident. Però si tenim en compte que Brecht és un dels autors que importa l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual com a nou model per a la renovació teatral de l'escena catalana, i que quan Espriu revisa el text, el 1963, sí que té a l'abast l'obra de l'autor alemany, i sí que podria considerar-se alguna influència de l'Antígona de l'obra de Brecht en la d'Espriu, sobretot perquè els canvis realitzats per aquest últim imprimeixen a l'obra una certa modernitat que no tenia el text inicial. Amb tot té el seu segell original i la concepció pessimista del món és el que pesa en la seva obra.

## 3.-Antígona en el teatre català. Salvador Espriu i les dues versions d'Antígona

*Antígona*, escrita el 1939, publicada el 1955 i estrenada el 1958, és el mite clàssic

que permet a l'autor de dur a terme l'anàlisi sintètica, però intensa, de la lluita fratricida entre les dues Espanyes històricament enfrontades per la Guerra Civil. Antígona es pot interpretar des de diferents punts de vista, perquè el que Espriu hi ha intentat és donar-nos les «raons dels personatges», les motivacions i les justificacions per les quals cada bàndol actua. I dins aquest context, una víctima innocent que només es regeix per l'amor: Antígona.

Salvador Espriu va escriure la seva obra Antígona, al final de la Guerra Civil espanyola. Els motius de l'autor estan molt clars en aquest cas. La guerra havia estat per al poeta una desgraciada baralla entre germans i havia tingut unes conseqüències nefastes tant per a les persones com per a la cultura catalana. Per tant, a causa de la seva ampla coneixença del món clàssic, va identificar ràpidament el conflicte bèl·lic espanyol amb la guerra contra Tebes i va utilitzar el mite de Sòfocles com a metàfora de la situació de la seva nació.

Salvador Espriu va escriure una peça dramàtica, Antígona, de l'1 al 8 de març de 1939, a la ciutat de Barcelona acabada d'ocupar per les tropes dels insurrectes contra la República espanyola. Per raó del nou ordre que imposaven, que comportava la desaparició pública de la llengua catalana, l'obra no va ser publicada llavors i no veié la llum fins a 1955, a la col·lecció «Raixa» de l'Editorial Moll de Palma de Mallorca, amb un prefaci datat el 1947; l'any 1958 l'Agrupació Dramàtica de Barcelona la posà en escena. Cinc anys més tard, amb motiu d'una nova representació a càrrec de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, Espriu va reescriure el drama; aquesta nova versió no fou publicada fins a 1969 a la col·lecció «Antologia Catalana» d'Edicions 62 de Barcelona. Aquesta Antígona de 1969 va ser des d'aleshores el text imprès en les diferents edicions, inclosa la crítica de 1993, en què les supressions i afegits són indicats en l'aparat. Anomenaré, doncs, Antígona el text de 1969, i l'obra en general, i Antígona 1939 el text, específicament, de la primera versió.

En aquesta primera edició estan molt presents en l'autor els efectes de la guerra i això es tradueix en la caracterització d'Eumolp, personatge que manifesta la visió d'Espriu en aquesta edició acabada l'any 1939 però no publicada fins l'any 1955. La

visió d' Eumolp/Espriu és: la mort d' uns pocs servirà per salvar tot un poble. En aquest sentit la mort d' Antígona serveix per acabar amb la maledicció de la seva nissaga.

L' enfrontament entre Polínices i Etèocles representa la lluita entre germans, la mateixa lluita que va derivar en la guerra civil. Creont representa el tirà, Franco. Ell serà el veritable guanyador o beneficiat de la guerra. L'any 1947 escriu el prefaci publicat posteriorment en l'edició de 1955, on manifesta el seu desig d' amnistia. Entre el novembre del 1963 i el febrer del 1964 la va refer, 25 anys després de la fi de la guerra civil, incorporant nous elements a la primera edició: Primer el lúcid conseller, que representa el punt de vista d' Espriu després de 25 anys. És irònic, nihilista i igual que l' autor, posa en dubte el resultat del sacrifici d' Antígona. És a dir, aquella esperada pau no ha arribat. Espriu en la 1<sup>a</sup> edició, mitjançant la veu d'Eumolp, creu que la pau és possible, veu factible l' amnistia i per això, en certa manera, justifica la mort d' uns pocs per la salvació de tot un poble. Però 25 anys després, Espriu sap que aquella amnistia no ha arribat mai i incorpora el lúcid conseller per matisar les seves opinions. La ironia d' aquest personatge es manifesta per exemple en la descripció que fa de Creont (Franco) i sobretot en el seu darrer discurs que constitueix l' epíleg de la tragèdia. I segon, els cants de les veus, que estan basades en el plany de les dones de la tragèdia d'Esquil "Els set contra Tebes". Aquestes veus, intercalades amb personatges de l'obra, manifesten les reaccions davant l'edicte de Creont, desencadenant de la tragèdia. Eumolp creu que com no s'ha concedit l'amnistia, la pau no està assegurada i cal estar vigilant davant un possible perill. Creont manté la seva línia de tirà: mantenir el silenci i la immoralitat mitjançant dures lleis i la por. I per últim, pel volts del setembre-octubre del 1967 en va fer una darrera repassada.

#### 4.- Estructura i personatges principals. 5.- La progressió dramàtica

Espriu primer hi col·loca el prefaci, escrit a l'any 1947, però no publicat fins l'edició de l'any 1955. En ell Espriu manifesta el seu desig d'amnistia i de perdó. La llei divina ha de ser superior a la llei civil. Segons ell, allò que no s'ha de fer mai és dividir el poble entre vencedors i vençuts. L'amnistia faria que tots junts

comencessin un nou camí. Creia que la paraula “enemic” no s’havia de potenciar.

L’obra és una tragèdia dividida en un pròleg i tres parts, en comptes d’escenes. Després del prefaci apareix el pròleg, que comença amb un tòpic molt utilitzat en les obres clàssiques: “la falsa modèstia”, disculpant-se per la gosadia de tractar un tema clàssic esgotat pels grecs. El pròleg és una veu que exposa la història i els fets que han succeït, posant a l’espectador al corrent dels antecedents d’aquesta i situant-lo dins el context. I a continuació diu que l’espectador “escoltarà les raons dels personatges”, manera d’introduir-lo dins de la tragèdia.

Llavors comença la primera part com si fos la introducció, la segona part el nus i la tercera el desenllaç, com en un text narratiu. La primera part se situa a l’interior del palau dels reis de Tebes, quan és assetjada pels argius al capdavant dels quals hi ha Polínices. La ciutat és emmurallada, i davant de les seves set portes, rigorosament barrades, es troben set guerrers enemics. Van arribant notícies de les lluites davant de les set portes, augmentant-ne la tensió i el clímax es produeix quan Ismene li diu a Antígona que ha vist morir els seus germans. Etèocles va lluitar a l’última porta contra el seu propi germà i van acabar donant-se mort mútuament. Llavors Creont es proclama rei de Tebes i decideix donar honors fúnebres a Etèocles i deixar el cos de Polínices a fora perquè se’l mengin les aus de rapinya; i si algú gosa desobeir-lo ho pagarà amb la mort; aquest és el seu primer edicte com a rei i és irrefutable. La part s’acaba amb el plany del “cor” o les “veus”.

La segona part se situa a l’erm als voltants de Tebes; on al fons hi ha el cos abandonat de Polínices vigilat pels guàrdies imposats per Creont, i en la fosca nit cau una gran tempesta. Eumolp porta a l’endeví Tirèsies fins a on es troba el cos de Polínices, perquè sap que Antígona vindrà a donar-li sepultura al cos, i agafa l’endeví per intentar convèncer-la però Tirèsies se’n vol anar. Però de sobte arriba Antígona i no pas sola, l’acompanyen la seva germana Ismene i Euriganeia, la dida que ha estat cuidant a tots quatre germans des que eren petits. Ismene i Euriganeia al principi diuen que ajudaran Antígona, però després marxen amb Tirèsies i només queden Antígona i Eumolp, el qual ajuda a sepultar el cos a Antígona. Quan acaben, Eumolp li diu de fugir, però Antígona no vol i se’n van a veure Creont.



I la tercera part és el desenllaç, desenvolupada a l'interior del palau Tebà en la matinada. Creont, reunit amb els seus consellers, fa una "junta", on analitzen el que ha passat fins ara i el que pot passar. Enmig de la reunió entra Eurídice, la dona de Creont, donant ja presagis dolents, i, a continuació, entra Tirèsies anunciant el que ja ha succeït. I de seguida entren Antígona i Eumolp que són jutjats per Creont i pels consellers, ja que aquests són preguntats per Creont i tots responen el mateix: la mort dels dos. Creont, sense dubtar-ho gens, els envia cap a la mort. L'última part acaba amb el discurs del lúcid conseller amb una visió irònica i escèptica; introductòria del sacrifici inútil d'Antígona.

- Antígona:

És la protagonista. És el personatge que sobresurt per damunt dels altres, amb una elevada moral. Representa la llei natural o divina que s'enfrontarà a la llei civil o humana de Creont. Es mostra valenta, decidida i amb molta fermesa sense cap mena de por, encara que mostra una mica de pena per no tenir un marit i fills. Antígona és la germana gran dels quatre fills d'Èdip i Iocasta. I es troba al mig de la violenta relació que mantenen els seus dos germans pel poder. S'estima a tots dos, però sent debilitat per Polínic, ja que aquest ha estat el més desfavorit dels dos en el desenllaç de la lluita. Mostra la seva inclinació per protegir el desfavorit Polínic des de que eren petits. El seu sentit de justícia no té res a veure amb la justícia civil imposada per Creont. Antígona respecta els codis divins i per això no entén l'edicta de Creont i decideix desafiar-lo. El seu acte d'heroisme o de rebel·lió serviria per equilibrar les forces i la injustícia i restablir la pau. Antígona se sacrifica perquè Tebes pugui continuar endavant, que és el que diu Espriu en la primera edició (representat també per Eumolp): és necessari el sacrifici d'uns pocs per salvar tot un poble. Però més endavant en la segona edició Espriu va incorporar el personatge del lúcid conseller per posar en dubte el valor del seu sacrifici. En la segona part, Antígona s'enfronta a Creont i l'acusa d'haver estat un mal conseller, per haver-li donat als seus germans i a tota la seva família uns consells dolents, per tal d'aconseguir el poder. De fet, Antígona no va ser apressada pels guàrdies de Creont.

I s'ha de tenir en compte que quan els guàrdies estaven a punt d'aparèixer, Eumolp es va oferir a treure-la d'allà, perquè es coneixia mot bé el camí, però Antígona estava decidida a sacrificar-se per Tebes i va decidir lliurar-se a Creont i acceptar la seva mort, però no sense abans demostrar-li que havia vist perfectament la seva "maniobra" per accedir al tron. Com a l'*Antígona* de Sòfocles, Antígona rebutja Ismene, quan aquesta vol unir-se a la tasca de sepultar el cos i, posteriorment, quan Ismene vol morir amb Antígona sense haver fet res i li suplica dient què faria sense ella.

- Creont:

Creont és l'oncle d'Antígona. Simbolitza la tirania, també simbolitza Franco en la guerra civil espanyola (1936-39). Espriu el descriu despectivament física i psicològicament a través del lúcid conseller, ja que el menysprea. Sembla un retrat del dictador Franco:

*"Mira-te'l bé: obès, no gens atractiu, amb aquests ulls de mirada fixa i glaçadora, com de serp. Sí potser arribar a fingir-se que és ben intencionat, t'ho concedeixo, però ho sacrificaria tot a la seva única passió de manar. Mentre visqui, és probable que ens mantinguem quiets, perquè està disposat a esclafar sense miraments el qui se li oposi. Però gairebé és un vell, i els seus fils i seguidors no valen res."*

Creont es comporta com una ombra sinistra i sinuosa que s'amaga esperant el moment oportú per aconseguir el poder. El diàleg entre Creont i Etèocles posa en evidència que els seus consells són del tot interessats pels seus propòsits de convertir-se en el nou rei. Desitja l'enfrontament entre els dos germans per intentar que es matin mútuament i ocupar ell el tro. Etèocles, encegat pel seu desig de vèncer i de ser un heroi, acaba prenent la decisió que li aconsella Creont indirectament: enfrontar-se amb Polínices en l'última de les set portes de la ciutat. I després, mitjançant el seu edicte, desencadena la tragèdia. Té el comportament propi d'un tirà: no perdona, sinó que castiga amb crueltat i sense dubtar, i a més humilia i oprimeix els vençuts. Creont imposa la llei civil per sobre de la llei divina. Totes les veus i els seus consellers segueixen la línia del pensament del tirà: no pensen en l'

amnistia o en el perdó, sinó en castigar i dividir el poble entre vencedors i vençuts. Aquesta crueltat s'accentua amb el seu nebot Polinices a qui castiga sense honres fúnebres ni enterrament. Vol afermar-se en el poder i per fer-ho sap que ha de ser inflexible. Ret honors a la memòria d' Etèocles i els seus fidels però en el fons no fa més que imposar la seva autoritat. Fins i tot menysprea el vaticini de Tirèsies i desafia els déus per imposar la seva voluntat.

- Ismene:

Ismene és la germana petita d' Antígona. La gran personalitat destacable d'Antígona fa que Ismene es mantingui en un segon pla. En un principi es vol implicar amb la seva germana per fer-li costat, però en l'últim moment defalleix. El personatge d' Ismene simbolitza la indecisió, la inseguretat i l'oblit, un oblit que, segons Espriu porta a la mort, perquè només a través dels records revivim els morts, i amb l'oblit els matem definitivament. La seva personalitat esporuguida i temerosa equival a la gent que no gosava o no podia rebel·lar-se a Franco per por a les possibles conseqüències. Tot això fa que després Antígona la rebutgi i no vulgui saber res d'ella.

- Eumolp:

Personatge nou que introdueix Espriu, inexistent en la tragèdia de Sòfocles, i que representa el pensament de l'escriptor quan escrivia l'obra i quan faltava poc per acabar la guerra. Eumolp és un esclau geperut que ocupa un dels nivells més baixos de la societat. No és respectat per ningú, excepte per Antígona. Representa la inclusió del grotesc, la rebel·lió contra l' ordre de Creont. Tot i el nivell social que representa es manifesta amb una ironia que el fa superior a la resta, veient més enllà que els altres. També el podem caracteritzar com el bufó de la cort, que contempla els esdeveniments amb una actitud distant i sense passió. Però després es fa còmplice d' Antígona, ja que l'ajuda a sepultar el cos de Polínices perquè no té res a perdre. I acaba sent jutjat i condemnat amb ella. Eumolp decideix ajudar Antígona perquè és l'única que sempre l' ha tractat bé. I també perquè no vol acceptar les decisions tiràniques de Creont i prefereix la mort a l' esclavatge.

- El lúcid conseller:

És l'altre personatge, juntament amb Eumolp, que Espriu introdueix innovadorament en aquesta tragèdia grega. Apareix en la segona edició d' Antígona (1964) i representa el punt de vista d' Espriu, 25 anys després de finalitzar la guerra. Si a la primera edició es va servir d' Eumolp per manifestar el seu pensament: la mort d' uns pocs salvarà tot un poble; després amb el lúcid conseller va reflexionar i va posar en dubte el valor del sacrifici d' Antígona i ho va fer a través d' aquest personatge en l'última intervenció de l'obra, com una espècie de parlament on hi exposa la seva reflexió i els possibles desenllaços.

- Altres personatges:

- Euriganeia:

És una de les mainaderes dels fills d'Èdip. Simbolitza la fatalitat i el pessimisme, ja que els seus fills van morir a la guerra i arran d'aquest fet només veu desgràcies pertot arreu. També simbolitza la vessant pessimista de la societat de l'època, afligida pel dolor. I fins hi tot, fa una visió pessimista del futur dient que les guerres tornaran per culpa de la ignorància dels homes.

- Astimedusa:

Juntament amb Euriganeia, Astimedusa és una dida dels germans. Però aquesta simbolitza l'optimisme i l'esperit positiu. Té esperança en la salvació de la ciutat.

- Eurídice:

Eurídice és la dona de Creont. Representa l'equilibri entre les dues mainaderes, ni l'optimisme ni el pessimisme, amb una actitud neutral. Però a partir de la segona part, es perfila com un personatge cínic, preocupat per la possibilitat d'emparentar-se amb la família d'Èdip, mitjançant el matrimoni programat per Creont entre el seu fill i Antígona. I té la mentalitat que des de sempre s'ha vist en quasi totes les èpoques: la dona és inferior a l'home.

- Tirèsies:

Tirèsies és el famós cec endeví, que predeix el futur. I els escèptics com Eumolp, però, no creuen en aquest regal diví i pensen que les seves prediccions són fingides i

que busca els diners dels poderosos. Tirèsies, en canvi, no trairia mai el poder i no desobeiria la llei de Creont. Encara que l'avisava de les conseqüències funestes que pot tenir el seu compliment, no passa de l'advertiment, i no s'implica en els fets com sí que ho fa Eumolp. Aquest personatge d'Espriu no té la mateixa rellevància que en la tragèdia de Sòfocles, perquè s'entreveu el caràcter agnòstic de l'escriptor.

-Eteòcles i Polinices:

Són els dos germans d'Antígona, que s'enfronten entre ells per aconseguir governar en solitari Tebes i lluiten fins matar-se mútuament. A l'obra, però, només intervé directament Eteòcles. Representen els dos bàndols de la guerra civil, els germans que vessen la mateixa sang. Sabem que ja de petits rivalitzaven per l'amor de Iocasta, la mare. A la mort d'Edip decideixen governar Tebes a torns, però Eteòcles es desdiiu de l'acord i fa fora el seu germà que marxa a un poble veí, on forma un exèrcit per recuperar Tebes. Cap dels dos vol cedir. Antígona, fent una vegada més de força equilibradora, parla amb tots dos per intentar convèncer-los, però tot és inútil, l'odi els cega, un odi que Creont s'encarregarà d'anar avivant. Cauen al parany del seu oncle i, en certa manera, són responsables de la mort d'Antígona, que vol sacrificar-se per ser la darrera mort d'aquesta guerra, que tants homes ha costat. Espriu dona a entendre que els dos germans tenen culpa en l'enfrontament.

#### 6.- Característiques morals i polítiques de l'enfrontament Creont-Antígona

Creont és presoner dels seus partidaris i li cal maniobrar políticament per fer-se amb el poder absolut. És justament aquesta necessitat d'actuar segons els desigs d'aquells que el mantenen al poder el que fa de Creont una figura esperpèntica: per tal d'ostentar el poder, perd la capacitat d'actuar segons el seu criteri, una llibertat que Antígona no perd mai. Una circumstància que assenyala la superioritat ètica del gest de la filla d'Èdip.

#### 7.- Anàlisi i significació de la figura del Lúcid Conseller

El patetisme que es desprèn de les vacil·lacions de Creont és absorbit per la ironia del Lúcid Conseller - un personatge que Espriu va afegir en les versions de 1963 i

1964,- que recorda quin és el funcionament de l'engranatge polític que justifica aquesta acció. Aquest personatge corrosiu, que té una visió tan nítida i realista del poder, és fonamental en l'estructura de l'obra ja que, malgrat no intervenir en l'acció, n'és el seu espectador i hermeneuta. Introdueix l'autocomentari en boca d'aquest personatge, és una agudíssima consciència inserida en l'obra. El discurs del Lúcid Conseller és el responsable de desmuntar els discursos dels altres, tot fent-nos adonar de la necessitat de fornir un parlament convenient per justificar la barbàrie més bèstia i, sobretot, la tendència dels oients a acceptar-lo sense reserves. L'obra es tanca amb les reflexions del personatge sobre allò que s'acaba d'esdevenir dalt l'escenari, un petit truc teatral que Espriu emprà per tal de definir la seva pròpia obra, per remarcar la seva vesant grotesca. Amb el seu parlament el Lúcid Conseller revela la conveniència social de la mort d'Antígona i la indiferència amb què és rebuda aquesta execució, una indiferència que resulta gairebé més horripilant que la mateixa condemna a mort, perquè, com molt bé observa Espriu en aquesta obra: *Al capdavall, la mort no és res, la mort dels altres, s'entén.*

#### 8.- Dissolució del destí i responsabilitat. La pietat i el perdó

El destí és, d'una manera més o menys directa, el causant de tots els conflictes que tenen lloc a "Antígona". L'obra té relació amb el cicle tebà, i, en el desenvolupament de la trama, pren importància la maledicció que, des de feia temps, havia caigut sobre els Labdàcides, i que condemnava a un seguit de desgràcies tots els membres d'aquesta família, fins i tot les noves generacions. En l'obra d'Espriu es planteja la contradicció entre les lleis divines i les lleis humanes. Ara bé, els homes són presentats com uns titelles en mans del destí, que és el que decideix el tràgic final d'"Antígona".

En el marc de la tragèdia d'Espriu, intervenen altres factors que semblen els causants del desenllaç d'"Antígona"; entre ells, el poder autoritari de Creont. De totes maneres, el desenllaç ja estava escrit des de la maledicció dels déus. Així, es planteja el tema de la llibertat humana. En efecte, tot i que sembla que Antígona actua amb

llibertat, no és així, perquè el fat ja ha decidit pels personatges.

Aconsegueix de posar a frec la seva literatura amb el sentiment humà i el compromís històric a través d'una moral de la pietat i la reconciliació, única manera de salvació que entén possible per a un món absurd, condemnat a la mort, que marxa a la deriva sense esperança ni consol abandonat per un Déu sense misericòrdia.

#### 9.- Significació d'Antígona en la postguerra espanyola

*Antígona* significa l'actual compromís d'Espriu amb la seva època, més que la generació de la guerra, les generacions posteriors, nosaltres i les nostres particulars circumstàncies: "la font, el cel, el riu de tots, i pobres beocis que no en tenen gens la culpa". El fet que Espriu s'hagi vist obligat a canviar el missatge de la primera *Antígona*, al cap de vint-i-tants anys, vol dir molt clarament que l'intent d'Espriu ha estat fer temporal el mite, fer-lo especialment vàlid per a la gent que vivim ara. Per això ha introduït un personatge nou, el lúcid conseller; i ha fet que el seu parlament, últim, signi amb una cansada i irònica conformitat el final de *l'Antígona* de 1939. Una fita, aquest any, ben important a la història de les lletres catalanes contemporànies.

#### 10.- L'aportació específica d'Espriu al mite d'Antígona. Altres mites en el teatre d'Espriu: Esther i Fedra

*Història d'Esther* és una obra que no fou pensada per ser representada i una mostra d'això és l'única acotació, força irònica, que hi inclou Espriu "*l'acció, simultània a Sinera i a la veïna Susa. Imagina els trucs escenogràfics que et convinguin*". El text teatral ha estat qualificat com un dels textos més alambinats, críptics i rics idiomàticament. El mateix Espriu ha explicat, que en el moment que escrivia la *Primera Història d'Esther*, es proposava, d'escriure una mena de testament de l'idioma. L'obra té una clara intenció moralitzadora, de lliçó al públic, d'agressiva denúncia d'una realitat de manera que les paraules de l'Altíssim, el cec de la parròquia de Sinera, "el màxim crim és la guerra entre germans" pren una significació simbòlica si la situem al 36. L'obra no cal dir-ho abraça més intencions, i explícitament hi ha un al·legat contra l'antisemitisme que convindria relacionar amb la condemna cap a Hitler; aleshores enèrgicament aguditzada. El fet que l'obra

presenti matèria bíblica combinada amb detalls i records familiars, li aporta aquesta altra dimensió, hi ha una predilecció per la mitologia i la història del poble jueu, Sepharad el nom donat a la península pels jueus sefardites n'és només un exemple més. L'episodi bíblic d'Esther i el rei Assuerus en una petita vila catalana, Sinera, Espriu assoleix superposar aquesta narració del Vell Testament al món de la seva pròpia infantesa. D'aquesta manera es crea una situació on les fronteres del temps i de l'espai queden abolides.

La Fedra del relat en prosa, més que no pas el personatge d'*Una altra fedra...*, és una dona d'avui, envoltada, però, d'un destí tràgic, que va anihilant, de mica en mica, les seves possibilitats de transcendir la manca de llibertat. Això no vol dir que com a personatge construït dins un context que reconeixem com a nostre no ens interpel·li directament: el seu esclavatge no és un caprici d'escriptor classicista, obliga una anagnòrisi que ens parla a nosaltres i ens situa com a éssers que no podem confiar en el mite, aquest sí real —en tant que fictici— de la llibertat humana.

El mite ens encomana el seu caràcter tràgic. Ens posa, gràcies a l'art literari d'Espriu, dins d'una presó, reconeguda i ja inexorable. Fedra és antiga, i esclava de la seva condició tràgica, però en prendre carn en un relat nou i modern, el seu esperit és mirall exacte, imatge precisa de les nostres mancances com a pretesos homes lliures i actuals. Es capgiren les visions: la tragèdia deixa de ser un gènere antic per esdevenir eina diagnòstica de la nostra mena, de la natura humana, que no pot ser, mai, aliena a una *tragicitat* conscient, madura i, en aquest sentit, només en aquest, un xic superior a la consciència tràgica de Sòfocles o d'Èsquil.